

Türkiye’de Turizmde Çalışan Göçmenler ve İşgücü Piyasasında Oluşan Yeni Sorunlar*

Kuvvet Lordođlu¹

Giriş;

AFP mahreçli bir gazete haberi konuldukları bir konteynırda kilitlenip mühürlenilen 110 afgan göçmenden 46 sının öldüğünü bildiriyor. Bu ve benzeri haberler artık çok sık çıktığından olsa veya gazete tekniği açısından sıradanlaştığı için daha küçük yer almaya başladı.(Radikal 6.4.2009) Yaşadıkları yerleri ve toplumları terketmek ve başka ülkelere sığınmak zorunda kalmış bu insanların başka hiçbir şansları olmadığı için insan tacirlerinin elinde teknelerle, kamyonlarla, veya yaya başka ülkelere geçebilmek için belki de hayatları pahasına gerçekleşen yolculukları hedeflerine ulaşmadan sona ermektedir.

Yeni bir hayat kurmanın bu ölçüde yaşamsal güçlüğüne rağmen “gönüllü” olarak bu yolculuğa çıkmanın gerisindeki nedenlerden belki de en önemlisi yaşadıkları yoksulluk ve bundan kurtulma istekleri olmalıdır. Aslında “gönüllülüğün” “zorunlulukla” içiçe geçtiği bu umuda doğru yolculuktaki ince ayırım belki de sefaletten kurtulmanın göçmenlere sunduğu tek seçenek olmaktadır.

Göçmenlerin varmayı planladıkları ülkeye ulaşana kadar ne ile karşılaşacaklarını bilmedikleri gibi varış ülkesinden önceki duraklarında da onların bir sıkıntı kaynağı olarak görüleceklerini, çoğu zaman da kendi ülkelerine geri yollanacaklarını, kısaca “ötekileştirileceklerini” bilmeden yola çıkarlar. Hedeflenen ülkeye ulaşma sadece gerçekleşmesi hayal edilen bir nihai nokta olarak kalır.

Türkiye özellikle son dönemlerde batıya giden yollar üzerindeki ülkelerden biri olması nedeni ile oldukça hareketli bir göç trafiği yaşamaktadır. Göç veren ve göç alan bir ülke niteliğindeki Türkiye’nin göçmenler karşısında tutumunu belirleyen insani değerlerden çok ulusal güvenlik ve ırki temellere dayalı olarak şekillendiğine dair ciddi argümanlar bulunmaktadır.² Mevcut göç yolları ve araçları sık sık değişikliğe uğramasına rağmen, Batı Avrupa ülkelerine yönelik göç yolları temel olarak Afrika kıtasından Fas ve Tunus yolu ile Asya kıtasından Anadolu yarımadasından veya daha kuzeyden Gürcistan ve Ukrayna yolu ile Ortadoğu ülkelerinden Akdeniz yolu tamamlanmaya çalışılmaktadır.(Atlas des Migrations Dans le Monde, 2005) İşte böyle bir göç trafiğinin tam ortasında kalan Türkiye’nin göçmenlerin çalışma ilişkileri açısından oldukça heterojen bir yapısı bulunmaktadır. Türk işgücü piyasasına etkileri yönü ile benzer ülkelerden ayrılmaktadır.

Bir yandan 1960 li yıllardan itibaren başlayan ve büyük ölçüde Almanya’ya yönelen büyük bir işgücü göçü 70 li yılların başında sona ermiştir. Diğer yandan 1990 li yıllardan itibaren gelişen siyasi olaylar nedeni ile bir çok göçmen yasal ve yasal olmayan yollardan ülkeye girip küçük çapta ticaret, yapmaya başlamıştır. Daha

* Göçmen, yabancı işçi, sığınmacı ve mülteci kavramları çok farklı anlamlar ifade etmesine rağmen çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Burada ele aldığımız Göçmenler ekonomik nedenlerle ülkesini terk edenleri ifade etmektedir. Uluslar arası Göç Ofisi ekonomik nedenlerle ülkesini terk edenlere Mülteci statüsü tanımamaktadır. Göçmen genel olarak en az bir yıl süre ile başka bir ülkeye taşınmış insanları tanımlayan geniş kapsamlı bir tanımdır. Bu bağlamda kendi ülkesi dışında başka bir ülkede kalıcı olarak ikamet edenleri farklı olarak tanımlamak gerekir. Bu yazı çerçevesinde göçmen olarak tanımlananlar ülke dışından gelenlerin bir bölümünü içermektedir.

¹Marmara Üniversitesi, klordoglu@marmara.edu.tr

²ÇSGB nın 29.01.2008 tarih ve 695 sayılı yazısı ile Türk kökeni olanların (Ahıska Türkleri, Irak, Çin (doğu Türkistan), Afganistan ve Bulgaristan uyruklu yabancıların) çalışma ve ikamet izinleri bulunmayanların durumlarının yasal mevzuata uygun hale getirilmesi için 30-45 günlük bir süre tanınmaktadır. Ayrıca Müslüman olan Arnavut, Pomak, Boşnakların mülteci ve göçmen kabul edilirken, Ortodoks Gagavuz Türklerinin ve Şii Azerilerin mülteci ve göçmen kabul edilmemesi aynı konuda farklı bir örnek oluşturmaktadır. (K. Kirişçi’den aktaran Didem Danış, 2004)

sonraki yıllarda bu küçük tacirlerin . bir kısmı kısa süreli geçici işler bulup enformel iş piyasalarına dahil olmuşlardır. Bu grup dışında kalan ve yasal yollardan izinli çalışan yabancılar ise daha çok nitelik seviyesi yüksek sanayi ve hizmetlerde istihdam edilen AB üyesi ülke vatandaşları olduğu gibi bir kısmı da turizm sektöründe, perakende ticaret ve eğlence sektöründe yasadışı olarak çalışan kişiler de olabilmektedir. Diğer bir grup göçmen de sadece ev hizmetlerinde ,yaşlı ,çocuk ve hasta bakımlarında istihdam edilmektedirler. Bu gruptaki göçmenlerin çoğunlukla yakın komşu ülkelerden gelen göçmen kadınlar olduğunu biliyoruz. Öte yandan bütün bu grup dışında kalan ve öncelikle çalışma amacı olmadan sadece rahat ve ucuz bir emeklilik hayatını geçirmek isteyen AB üyesi ülke vatandaşı da Türkiye'nin Akdeniz sahillerinde yerleşmeye başladığı gözlenmektedir.Bunların dışında işgücü piyasasına sadece yaz ayları ve mevsimlik olarak katılan Türkiye'de stajyer öğrenci kimliği ile çalışan gençlerden oluşan bir grup da bulunmaktadır. Butun bu panorama bize Türkiye'nin icinde bulunduğu göçmen kavşagının son derece karmaşık yapısını ve farklılıklarını genel olarak betimleyebilmektedir.(S.de Tapia s :183)

Özellikle yola çıkış ve varmayı hedefledikleri ülke , göçmenin karşılaştığı zorluklara bağlı olarak değişebilmektedir.Bu itibarla Türkiye mevcut göç trafiği içinde sadece transit bir ülke olarak değil zaman zaman hedef ülke konumu da bulunmaktadır. Bu saptama özellikle işgücü piyasalarına katılım açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Nitekim farklı göçmen kategorileri içinde geçici olarak sığındıkları ülkede bazen kalıcılığa doğru kaymalar bazen de bir süre kalıp gereken birikimi yapıp hedef ülkeye doğru yola çıkmak , bazı durumlarda zorunlu olarak kendi ülkesine dönmek mümkün olmaktadır. Bu gözükün düzensizliğe rağmen gelen göçmenlerin yaşam için zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması onların işgücü piyasalarına herhangi bir biçimde dahil olmalarını zorunlu hale getirmektedir. Bu çalışma hayatının bütünü açısından bir çok sorunla bağlantılı bir durumu ifade etmektedir.

Sonuç olarak küreselleşme belki de “göç alan ve “göç veren” ülke ayırımlarının ortadan kaldıracak ve küresel piyasa ile eklemlenen bütün toplumların hareketli bir nüfusa sahip olması ile sonuçlanacaktır.Üstelik bu durumun sadece Türkiye'ye özgü bir durumu da yansıtmadığı ve tüm toplumlar için geçerli olduğunu biliyoruz (S. Erder, 2007: 19).

Bu çalışmada ise oldukça karmaşık bir nitelik sergileyen göç olgusunun Türkiye'de çalışma hayatı ile olan bağlantılarını sadece turizm sektörü düzeyinde incelemeyi hedeflemektedir

Türkiye'ye Yönelik İşgücü Göçünün Batı Ülkelerinden Farklı Yanları

Türkiye'ye yönelik bir işgücü göçü Batı ekonomilerine yönelik olandan sadece sayısal olarak değil, niteliksel olarak da farklılaşmaktadır. Belirgin ilk farklılık işgücü göçünün yöneldiği ülkelerle Türkiye arasında mevcut gelir farklılıklarıdır. Türkiye fert başına düşen milli gelir açısından orta-alt gruba giren ülkeler arasındadır. İşgücü göçüne kaynaklık eden bu komşu ülkelere göre önemli bir gelir farkı olduğu gözlenmektedir. (Moldovya, Ukrayna, Gürcistan,Ermenistan, Romanya ve Türki cumhuriyetler)Ayrıca bu ülkeler içinde özellikle Sovyet sisteminin çözülmesinden sonra artan işsizlik oranlarını emebilecek yeni iş alanları sınırlı ölçülerde gerçekleşmiştir.

İkinci nitelik, göçmen işçilerin yerli işçilerle olan vasıf düzeyleri arasındaki kısa sürede kapatılması mümkün olmayan farklılıklardır. Özellikle vasıf düzeyi yüksek olan göçmenin iş piyasasında aynı ücreti alan yerli işçiye göre belirgin bir üstünlüğü bulunmaktadır.

Üçüncü nitelik ise, Türkiye'nin komşusu olan ülkelerle yakın kültürel ve tarihsel bağlarının bulunmasıdır. Bulgaristan, Romanya, Azerbaycan Ukrayna ve Moldova gibi ülkelerde önemli oranda Türk kökenli insan yaşamaktadır. Buradaki insanların Türkiye'ye bakışlarında hakim görüş çoğunlukla saygı duyulan "varlıklı ağabey" durumundadır.

Sonuç olarak Türkiye, artan ölçüde işgücü amaçlı göç nedeni ile gelen yabancıların kaçak olarak çalışmak zorunda kaldıkları ve bir dizi çalışma sorununa maruz kalan yeni göç alan bir ülke konumundadır.

Yeni göç alan ve bu yolla işgücü piyasası etkilenen bir ülke konumundaki Türkiye'nin bu farklılıkları ve transit ülke konumu nedeni ile artan oranda göç dalgasına maruz kaldığına dair ciddi belirtiler bulunmaktadır. Örnek olarak bakıldığında 2008 yılı verileri Türkiye'de yakalanan kaçak göçmen sayısı bakımından Avrupa'da Moldova ve Yunanistan'dan sonra üçüncü ülke durumundadır. Moldova muhtemelen Ukrayna üzerinden Avrupa'ya giriş yapmak isteyen, Yunanistan ise Ege ve Akdeniz ve Türkiye üzerinden gelen kaçak göçmenlerin yolu üzerinde olması nedeni ile en yoğun bir göçmen trafiğe maruz kalmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin transit ülke konumu daha da pekişmektedir. Bu arada giriş veya çıkış yaparken yakalanan kaçak göçmenlerin sayısında özellikle son yıllarda önemli artışlar görülmektedir.. Son on yılda yarım milyonu aşkın göçmen sadece Türkiye'de yakalanmıştır. Yıllara göre yakalanan kaçak göçmen sayısındaki artış aşağıdaki Çizelge 1 de izlenmektedir.

Çizelge1 1995-2008 arası yakalanan kaçak göçmen sayısı:

1995	11,362
1996	18,804,
1997	28,439,
1998	29,426,
1999	47,529
2000	94,514
2001	92,362
2002	82,825
2003	56,219
2004	61.228
2005	57.428
2006	51.983
2007	64.290
2008(11 ay	62.459
Toplam	758.768

Kaynak: EGM <http://www.egm.gov.tr/yabancilar/default.htm> erişim tarihi: 7.03.2009

Göçmen trafiğinin artmakta oluşunun küresel anlamda açıklanabilen ekonomik ve siyasi nedenleri bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Afrika'daki çatışmaların göçmen trafiğinin artışında ciddi rol oynadığı açık olarak gözlenmektedir. (Bkn.Çizelge 2)

Türkiye yönelik işgücü göçünün bir diğer niteliği de transit olarak ülkeden geçenlerin bir bölümünün çeşitli nedenlerle ülkede kalmalarından kaynaklanmaktadır. Sığınma talebinde bulunan çeşitli ülke vatandaşları dışında İnsan ticareti mağduru olan ülke vatandaşları da arasında bir benzerlik bulunmamaktadır. Uluslar arası Göç Ofisi tarafından tutulan verilere göre İnsan ticaretine konu olan kişiler daha çok eski Sovyet blokuna dahil olan ülkelerden gelmektedir. Buna göre mağdurların yaklaşık %35 i Moldova vatandaşıdır. Bu mağdurların içinde en yüksek oranda fuhuşa karışanlar da Moldov vatandaşlarıdır. 2007 yılındaki verilere göre İnsan Ticaretine konu olan mağdurların Türkiye'ye gelişi nedenleri incelendiği zaman gelenlerin hemen tümünün iş bulma saiki ile ülkeye giriş yaptığı veya yaptırıldığı anlaşılmaktadır. (İnsan Ticareti ile mücadele raporu 2007)Bu Türkiye'nin insan ticareti de dahil olmak üzere göç için hedef ülke olarak seçilmesindeki temel argüman olmaktadır.

Çizelge 2 Türkiye'den sığınma talebinde bulunanların yıllara ve ülkelere göre dağılımı .

Seçilmiş Ülkeler	1995	2000	2007*
Afgan	13	116	480
Çinli	5	-	10
Iraklı	1267	1246	2219
İranlı	710	3576	1534
Özbek	10	5	40
Somali	-	9	861
Sudanlı	2	2	72
Ülkeler toplamı	2007	4954	5216
Diğer ülkeler	12	31	213
Genel Toplam	2019	4985	5429

. Kaynak : E.G.M Yabancılar Hudut ve iltica dairesi 25.12.2007 tarihli bilgi notu

Özellikle içinde bulunduğumuz yüzyıl içinde göçmenlerin nüfusa oranında dünya toplamı içinde %11.9'luk bir oranı göze çarpmaktadır Ayrıca dünya nüfusunun da yaklaşık %2.9 unun kendi ülkelerinin dışında geçici veya kalıcı bir tarzda yaşamak zorunda kaldıkları bununda 175 milyon civarında bir göçmen nüfusa karşılık geldiği anlaşılmaktadır. (Word Migration Report,2003) Bu göç olgusu hakim bir çerçeve içinde, kalkınmakta olan ülkelerden kalkınmışlara doğru bir akım halinde gerçekleşmekle birlikte tersine gelişmiş ekonomilerden de gelişmekte olanlara doğru ayrı bir akımda bulunmaktadır. Bu gelişmeler sonuçta göç olgusunun tek yanlı bir hareket olarak algılanmasının güçleştiğine de göçün ivme kazanması ile birlikte farklılaşması, kadınlaşması ve politikleşmesi(G. Yılmaz,2008:173) gibi bir dizi karmaşık olguyu bir arada tutabilmektedir.

TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİNDE TURİZM SEKTÖRÜ VE BU SEKTÖRÜN İSTİHDAM KAPASİTESİ

Türkiye'de turizm sektörü özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yıldızı parlayan bir sektör haline gelmiştir. Bu alana yapılan yatırımların ve teşviklerin oranı son yıllarda oldukça artmıştır. Turizm sektörünün sadece konaklama yerleri ve lokantalar alt sektöründe ortalama olarak yıllık gelişme hızı sabit fiyatlarla % 3.32 olmuştur. (2004-2007) Bu diğer sektörlerle karşılaştırıldığında oldukça yüksek bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan turizm sektörü Türkiye'ye uluslar arası hizmet üretiminde göreceli üstünlük sağlayan bir sektör olarak da görülmektedir. Ayrıca İstanbul Sanayi Odası'nın yaptığı bir araştırmasında turizm sektörü, Türkiye ekonomisinin 38 farklı sektörünü aynı anda etkilemektedir. Turist Rehberleri Birliği'nin (TUREB) yaptığı bir başka çalışmaya göre turizm sektöründen etkilenen diğer sektörlerin sayısının 50'ye kadar yükseldiğini göstermektedir. (Resort,Dergisi,2008: s.40) Bu da ülke ekonomisi açısından sektörün önemini bir kez daha kanıtlamaktadır

Türkiye'de turizm sektörü özellikle son onbeş yıl içinde hızlı bir ivme kazanmıştır. Turizm gelirlerinin 1997-2006 arasında ortalama yıllık 11.4 milyar \$ lık bir düzeye ulaşması dışında GSMH içindeki ortalama gelir payı aynı dönem içinde ortalama olarak yıllık % 4.8 olmuştur. (www.turizm.gov.tr) En fazla turist çeken ülkeler sıralamasında 1995 de 15. Sıradan 2007 de 9. Sıraya yükselmiştir.

Turizm gelirleri açısından Avrupa Birliğinin 25 ülkesi ile karşılaştırıldığında 38,5 milyar Euro gelir elde eden İspanya turizm geliri sağlayan Avrupa Birliği ülkelerinin en üstünde yer almaktadır. Fransa (34.0 milyar Avro) ve İtalya (28.4 milyar Avro) ile ikinci ve üçüncü sırayı almaktadırlar. Onları (24.7 milyar Avro) Birleşik Krallık ve (23.5 milyar Avro) ile Almanya takip etmekte olup aynı zamanda Avrupa Birliği içerisindeki en fazla turizm harcaması yapan ülkelerde onlardır. Almanya (58.4 milyar Avro) ve Birleşik Krallık (48.0 milyar Avro) toplam Avrupa Birliği turizm harcamalarının yaklaşık %45'ine sahiptir. Fransa (25.1 milyar Avro) İtalya'nın (18.0 milyar Avro) oldukça önündedir. (Eurostat aktaran: www.kulturturizm.gov.tr erişim : 14.07.2008) Türkiye'nin bu gelir sıralaması içinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır (yaklaşık 2005 yılı için 14.546 milyon Avro) Bu durumda Türkiye'nin 25 Avrupa ülkesi içinde turizm gelirleri açısından altıncı sırada olduğu anlaşılmaktadır. Euro bölgesi içinde en fazla turist kabul eden İspanya'nın bile Türkiye'nin fiyat düşüklüğü ile rekabet etmekte zorlandığı basındaki haberlerden anlaşılmaktadır. (Milliyet , 14.07.2008)

Turizm gelirlerine göre yapılan sınıflama da Türkiye'nin diğer ülkelerle kıyaslandığında önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Kişi başına düşen turizm geliri açısından üst bir sıralama içinde olduğu gözlenmektedir.

Çizelge 3 : Kişi Başına Düşen Turizm Gelirleri ve Ülkeler

Ülke	Turist (Milyon kişi)	Turizm (Milyar\$)	Kişi başına\$
Fransa	79.1	46.3	585.3
Avusturya	20.2	46.7	826.7
İspanya	58.5	51.1	873.5
Türkiye	18.9	16.9	894.1
İtalya	41.1	38.1	927.0
Mısır			808.7

(Kaynak: Dünya Turizm Örgütü 2006 verileri, Resort Dergisi, Sayı: 63 s.24)

Turizm gelirleri açısından Türk ekonomisine ciddi katkılar sağlayan bu sektörün 1997-2008 yılları arasında dış ticaret açığını kapatmada önemli bir payı bulunmaktadır. Bu yıllar arasında dış ticaret açığının kapatılmasında Turizmin payı ortalama % 38.0 civarında olmuştur.

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre 2008 yılında tüm dünyada 924 milyon kişi turizm hareketlerine katılmıştır. Türkiye’de ise turist olarak 2007 yılında 22.2 milyon kişi gelmiştir. Turizm gelirleri açısından bakıldığında ise A.B.D en fazla turizm geliri elde eden ülke konumundadır. Türkiye ise 2007 yılı için 18.5 milyar dolar ile gelir açısından 10. Sırada gelmektedir. (UNWTO World Tourism Organisation , Tourism Highligts 2008)

Türkiye’nin turizm alanında gerçekleşen bu gelişmelere rağmen kamu harcamaları içinde, turizme ayrılan pay sadece % 0,7 düzeyinde kalmaktadır. Oysa bu oran Mısır’da yüzde 6,6, İspanya’da yüzde 6,7, Yunanistan’da yüzde 3,8 düzeyindedir. Kamu harcamaları içinde turizme ayrılan payın göre dünya ortalaması ise yüzde 3,8’i bulmaktadır.(Oleyis Raporu)

Türkiye’de sabit sermaye yatırımları içinde turizm yatırımlarının payı 1980 li yıllardan bu yana artmaktadır. 2000 yılında sabit sermaye yatırımları içinde payı Turizm’in payı %4.0 iken 2007 yılında % 5.8 e yükselmiştir. (Hazine Müsteşarlığı 2008 den hesaplanmıştır.)

TURİZM SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

Bu sektörü istihdam özellikleri açısından diğer sektörlerle karşılaştırmak gerekmektedir. Ancak Turizm sektörünün istihdamına ilişkin veriler farklı kaynaklarda ve farklı sayısal verilerle açıklanmaktadır. Ayrıca sayısal veriler arasında benzerlikte bulunmamaktadır. Bu sektörün kayıtdışı istihdama olanak tanıyan yapısı nedeni istihdamın sayısal genişliğine ilişkin sağlıklı tek bir veri sistemi bulunmamaktadır. Bu nedenle turizm sektörünün istihdamına ilişkin sayısal verileri ancak bazı tahmin yöntemlerini kullanarak saptamak mümkün olmaktadır.

Çizelge: 4 TURSAB ‘a göre (1994-2001) Turizm Sektöründe Tahmini İstihdam

Sektörler	Yıllar							
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
1. Konaklama Sektörü	84171	89629	96904	140119	142074	146201	151320	161207
2. Restoran, lokanta ve bar sektörü	150592	69853	165888	240237	240370	239206	251993	345463
2.1. Restoran, lokanta ve bar sektörünün yarısının turizme hizmet etmediği varsayılırsa	75296	34927	82944	120119	120185	119603	125997	172732
3. Ulaştırma ve seyahat acentaları sektörü	552010	578466	581068	631096	713140	746348	731894	673854
4. Doğrudan istihdam toplamı(1+2/2+3)	711477	703022	760916	891334	975399	1012152	1009211	1007793
5. Dolaylı istihdam Toplamı (Doğrudan İstihdam x1.5)	1067216	1054432	1141374	1337000	1463099	1518227	1513816	1511689
5. Değişim % yıllık	7.46	-1.19	8.24	17.14	9.43	3.77	-0.29	-0.14
	Değişim % 1993-2000: 52.43				Değişim % 1993-2001: 52.22			

Kaynak: www.tursab.org.tr/content/ turkish/istatistik/gostergeler/04istihdam.htm

Nitekim Turizm sektöründe İşgücüne yönelik son araştırma 1993 tarihlidir.³ Bu tarihten sonra yapılan istihdama ilişkin araştırma daha çok tahmin niteliğini taşıyan ve 1993-2001 yıllarını kapsayan biçimdedir. Bu araştırma TURSAB tarafından belirtilen yılları kapsayan biçimde doğrudan ve dolaylı istihdam olarak belirlenmiştir. Buna göre 2001 yılında turizm sektöründe toplam olarak 2.5 milyon kişinin istihdam edildiği anlaşılmaktadır. 2001 yılı sonrası turizm istihdamı için TURSAB benzer bir tahmin yöntemi kullanılmıştır. Buna göre 2008 yılında doğrudan istihdam 1 milyon 807bin 890 kişi olduğu tahmin edilmektedir⁴ Öte yandan ÇSGB verilerine göre Turizm sektörü içinde değerlendirilebilen Konaklama ve Eğlence sektöründe çalışan olarak 325.758 dir. Bu yaklaşık toplam kayıtlı istihdamın küçük bir bölümü yaklaşık %6-7 sini oluşturmaktadır. (ÇSGB Çalışma İstatistikleri 2008)Öte yandan Sosyal Güvenlik Kurumu verileri ise Turizm sektörü olarak değerlendirilebilecek faaliyetlerin toplamını 843.580 kişi olarak belirtmektedir. ⁵

TUİK verileri 2006 yılına kadar istihdamı ise bu alanda çalışanların bir bölümünü içerecek biçimde ele almıştır.Buna göre bu alanda çalışanlar 1.001.000 kişi olarak gözükmektedir.(Lokanta ve Konaklama) Görüldüğü gibi Turizm alanındaki istihdama ilişkin farklı veri kaynakları arasında bir tutarlılık bulunmamaktadır. Hatta veri kaynakları arasında benzer bir sistematik bile bulunmamaktadır. Bütün bu veri karışması içinde TURSAB'ın istihdam tahminlerinin uluslar arası kabul gören bir içerikte olduğunu düşünüyoruz. Buna göre dolaylı istihdamın yaklaşık doğrudan istihdamın yaklaşık 1,5 katının olduğu kabul edilmekte ve dolaylı +doğrudan istihdamın 4,5 milyon kişi olduğu tahminini yapılmaktadır.Çizelge 4 de görülen doğrudan istihdam toplamı Restoran, Lokanta ve bar sektöründe çalışanların yarısının turizm sektöründe hizmet ettiği varsayılmış ve yer alan değerlerin yarısı dikkate alınmıştır. Dolaylı istihdam hesaplanırken doğrudan istihdam 1.5 gibi bir değerle çarpılmıştır. (Bu değer Uluslar arası turizm kuruluşlarınca kabul gören bir katsayıdır.) Buna göre dolaylı istihdam ile birlikte 2008 yılı içinde ulaşılan 4.5 milyonluk toplam istihdam tahmini tarım dışı istihdamın yaklaşık %28 gibi önemli bir orana ulaşmaktadır. (TUİK 2009 verileri dikkate alınmıştır)

Mustafa Sönmez'in hesaplarına göre Turizm sektörü için yapılan yatırım tarımdan sonra en fazla istihdam yaratan sektör durumundadır. (www.sendika.org) Bir kişi için yaratılan istihdamın gerektirdiği yatırım miktarı sektörlere göre turizm için ayrı bir üstünlük sağlamaktadır. Buna göre Turizmde yapılan yatırımların daha fazla istihdam yaratması sektörün emek yoğun niteliğinden ve hizmet sektörü olmasından kaynaklandığı açıktır. Ayrıca bir kişiye istihdam yaratma maliyeti açısından da Turizm sektörünün belirgin bir üstünlüğü bulunmaktadır. 10 Milyon Dolar lık bir yatırımın sektörler itibari ile ortalama olarak 77 kişiye istihdam

³ Turizm Bakanlığı/ ILO, Turizm Endüstrisi İşgücü Araştırması, Ankara 1993

⁴ TURSAB ARGE bölümünden Cengiz Yücel ile yapılan görüşmeye göre 2008 yılı Turizm istihdamının hesaplanışında aşağıdaki yöntem izlenmiştir. :
1993- 2001 yılları arasında TUİK ten turizmdeki iş kollarına göre elde edilen verilere dayalı olarak hesapladığımız doğrudan turizm istihdamını aynı yıllardaki işletme ve belediye belgeli konaklama tesislerinde yapılan geceleme sayılarına bölünmüştür . Bu yıllara ilişkin istihdam başına yıllık 71,4 gibi bir geceleme sayısı elde edilmiştir. Sonraki yıllarda toplam geceleme sayısını bu rakama böldüğümüzde elde ettiğimiz rakamı tahmini doğrudan istihdam rakamı olarak kabul edilmiştir.
Bu rakam 2008 yılı için 1 milyon 807 bin 890'dır.

⁵ 2008 Yılı SGK rakamlarına göre zorunlu 4a (SSK'lı) sigortalı sayıları

Konaklama: 52.971

Yiyecek, İçecek Hizmeti Faaliyetleri: 87.518

Seyahat Acentesi, Tur Oper. Rez. Hizmetleri: 38.908

Yaratıcı Sanatler, Eğlence Faaliyetleri: 10.663 **Spor, Eğlence ve Dinlence Faaliyetleri:** 5.230

Spor, Eğlence ve Dinlence Faaliyetleri: 5.230

Şahsi Hizmetler: 648.290

Toplam: 843.58

yaratırken Turizm de 119 kişiye istihdam yaratılmaktadır. (<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-1827c.pdf>) Türkiye’de turizm istihdamı açısından gösterdiği gelişimin özellikle son yıllarda artan oranda bir kapasite yarattığı ve bu yaratılan kapasitenin Turizm sektöründe istihdam hacmini artırma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca konaklama tesislerinde çalışanların sayısında 2000-2007 yılları arasında %51 civarında bir artış gözlenmektedir.

TÜRKİYE’DEKİ GÖÇMEN İŞÇİLERİN GENEL ÇALIŞMA ALANLARI

İşgücü piyasaları içinde çalışan göçmen işçilerin çalışma alanları genel anlamda işgücü piyasasındaki oluşan talepten bağımsız olmamaktadır. Ancak bu talebin çalışma iznine sahip olanlara yönelik kısmı ile çalışma iznine sahip olmayan yasadışı göçmenlere yönelik kısmı birbirinden ayrılmaktadır. İkili iş gücü piyasası biçiminde örgütleniş izinli çalışan işçilerle izinsiz çalışanlar arasındaki niteliksel farklara bağlı olarak da formel ve enformel sektör gibi gruplanmaktadır. Çalışma izni alan göçmenlerin işletmelerin daha çok üst düzey yönetim kademelerinde çalıştığı bilinmektedir. 2003 yılına kadar çalışma izinlerini Hazine ve Dış Ticaret müşteşarlığı vermekteydi. Buna göre çalışma izni alanların yaklaşık yarısının işyerlerindeki konumu üst düzey yöneticidir. (N.Ciğerci 2007:262) 2003 yılından sonra ÇSGB tarafından verilen izinlerin mesleklere göre dağılımında da benzer bir gelişme görülmektedir. Buna göre mesleklerini belirtmeyen %30 luk bölüm dışında kalanların yaklaşık tümü nitelik seviyesi yüksek mesleklerde istihdam edilmektedir. (K.Lordoğlu,2007:104) Herhangi bir izin almadan iş piyasasına katılanların ise kendi niteliklerinden bağımsız olarak nitelik düzeyi düşük işlerde ve emek yoğun sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Bu alanların büyük kentlerin Eğlence ve turizm sektörü olduğuna dair kimi bulgulara sahibiz.

Özellikle göçmen işçiler için izinsiz çalışma alanlarının başında Turizm geldiğine ilişkin Batı ekonomileri içinde yaygın bir veri seti bulunmaktadır. Batı ekonomilerinde göçmenlerin çalışma alanları üzerine yapılan incelemelerde otel ,lokanta ve eğlence sektörünün hizmetlerin diğer alanları birlikte en fazla istihdam yaratan sektörlerden biri olduğunu anlaşılmaktadır. (OCDE 2000)ve (INE, *Survey of the Active Population* 2005) Otel Turizm sektörünün istihdam alanı olarak yarattığı dolaylı ve dolaysız istihdam ile oldukça geniş bir hacme ulaştığını biliyoruz.

Sonuç olarak gerek gelişmiş ülke ekonomileri gerekse gelişmekte olan ülke ekonomileri izinsiz çalışan göçmenlere işgücü piyasalarında benzer alanlarda yer açmaktadır. İşgücü piyasalarının enformel niteliğe daha fazla sahip olması halinde göçmenlerin çalışma alanı diğer hizmet kollarına doğru genişlemektedir.

Yapılan işlerin nitelik düzeylerinin düşük oluşu bu sektörün enformel nitelikleri göçmen işçinin sahip olduğu niteliklerden tamamen bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Çoğu kez göçmen olarak iş piyasasına katılma olgusu işçinin sahip olduğu niteliklerin daha azının kullanılmasına yol açabilmektedir. Göçmen işçilerin yasa dışı yollarla istihdamını teşvik edici bazı faktörler bulunmaktadır. Özellikle, köken ülkelerin istihdam piyasalarının ve işçilik ücretlerinin gidilen ülkeye göre nispeten bozuk olması, yabancı göçmenlerin diğer ülkede çalışma isteklerini kuvvetlendirmektedir. Göçmen işçinin geldiği ülkede ekonomik ve sosyal bakımdan işsizlik baskısının azalması ve girdilerde artışın sağlanabilmesi için yurtdışına emek göçünü, işgücü arzı fazla bulunan ülkelerin yönetimleri de tarafından da desteklemektedir.Köken ülke politikaları genel olarak yurt dışı işçi göçüne bakışlarında temel motif bu olmaktadır. Dış politika unsuru olarak bunun tersi bir durum köken ülkelere beyan edilmekte olsa da gerçekte yönetim tarafından yasadışı göç kimi ülkeler tarafında

desteklenebilmektedir. Çünkü giden işgücü (yasal/yasal olmayan) çalıştığı ülkede elde ettiği kazancının bir kısmını kendi ülkesine göndermektedir.(E. Aydođdu,2007)

Dünyada son yıllarda ekonominin farklı sektörleri gibi hizmetlerin çeşitli sektörlerinde işe bağlı ve genellikle bir yıldan az süreli geçici çalışma izinleri ile göçmen işgücü kullanımının resmi göç politikası olarak uygulanması oldukça yaygınlaşmıştır.(S.Purkis,2008 : 114) Göçmen işçilerin Turizm alanında çalışmaları da bu sektörün özellikleri dışında artan dış talebe bağlı olarak gerçekleşmektedir. Son yıllar içindeki gelen turist sayısındaki artışlar bu sektörün talebini yükseltmiştir. Gelen Turist sayısındaki artışlar dikkat çekicidir. 2000 yılında 1984 yılına göre beş kat daha fazla turist gelmiştir. 2008 yılında ise bir önceki yıla göre gelen turist sayısında % 12.8 artış olmuştur.(www.turizm.gov.tr) Bu arada turizmden elde edilen gelirlerde de 2008 yılında 2000 yılına göre üç katına yakın artış olmuştur. Bu gelişmeler Turizm sektörünün istihdamında oluşan geniş ve yaygın bir talebin de göstergeleridir.

Türkiye’de çalışan yabancıların bir bölümü de izinsiz olarak çalışan ve yasadışı göçmen olarak ülkede bulunanlardır. Çalışma iznine sahip olmadan işgücü piyasalarına katılanların sayısal büyüklükleri hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Ancak YÇİHK (4817) sayılı yasaya muhalefet etmekten ve izinsiz çalışmaktan dolayı saptanan yabancıların çalışma alanları işgücü talebinin genel olarak daha çok hangi sektörlerle yönelik gerçekleştiğini konusunda fikir verebilmektedir. Son iki yıllık değerlendirmelere göre izinsiz çalışan göçmenlerin çalışma alanları Çizelge 5 de görülmektedir.

Çizelge 5 4817 sayılı yasaya muhalefet eden yabancı işçilerin çalışma alanları

Sektörler	İşçi sayıları			
	2006	%	2008(*)	%
Tekstil ve Giyim	106	14	12	4.7
Ev Hizmetleri	41	5	50	19.7
Sosyal ve Sağlık Hizmetleri ve Danışmanlık	107	14	13	5.1
Otel-Lokanta – Eğlence	311	42	53	20.9
Taşımacılık Nakliyat-İletişim	24	3	4	1.6
Kuaför ve Güzellik Salonu	4	0.5	-	-
Turizm	8	1	-	-
Tarım	6	0.8	-	-
Gıda	20	2	18	7.2
Oto yıkama ve Yağlama	12	1	16	6.4
Dış Ticaret	9	1	13	5.1
İnşaat	26	3	25	9.8
İmalat Sanayii	114	15	19	7.5
Diğer	44	5	11	4.3
Vasıfsız İşçi(bahçe işleri)	-	-	32	12.6
Taşımacılık	-	-	4	1.6
Toplam	740	100	253	100

Kaynak: İş Teftiş Kurulu, İstanbul Bölge Müdürlüğü 2006 ve 2008 yılı kayıtlarından derlenmiştir.

(*) 2008 yılı verileri sadece üç aylık bir dönemi kapsayan ve geçici verilerdir.

Göçmenlerin izinsiz çalışma alanları incelendiğinde yaklaşık yarısından fazlası hizmetler sektöründe toplandığı görülmektedir. Hizmetler sektörü geleneksel olarak ev hizmetleri ve evde sağlık hizmetlerine eleman temin eden aracı kurumlar vasıtası ile ve eğlence sektöründe izinsiz çalışan göçmenlerin çoğunluğu oluşturdukları anlaşılmaktadır. Son iki yıl içinde izinsiz çalışmadan dolayı ceza uygulanan yabancıların yarısından fazlası

Lokanta, Otel ve Eğlence sektöründe istihdam edildiği verilerden anlaşılmaktadır. Bu sektör genel olarak turistik faaliyet gösteren işyerlerinin toplandığı bir alandır. Bu sektörde talebin yoğun olarak gerçekleşmesinin çalışanların da elde ettikleri gelirin yüksekliği, alana yeni katılımları artırdığını tahmin ediyoruz.

TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNDE KAYITDIŞI İSTİHDAM⁶ VE GÖÇMEN İŞÇİLİK

Türkiye'de herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan kayıtsız çalışanların oranı %40.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın tarım dışı sektörlerde %28.6 olmasına rağmen sosyal güvenceye bağlı olmadan çalışanların yüksek oranı sektörlere göre değişmesine rağmen hizmetler sektörü en yaygın kayıtdışı istihdam yaratan sektörleri içinde barındırmaktadır. (www.tuik.gov.tr ocak 2009) İnşaat sektöründen sonra Otel ve lokantaların dahil olduğu Turizm sektörü istihdam açısından güvencesizliğin yaygın olduğu sektördür. TÜİK 2005 yılı HHİA verilerine göre bu sektörde kayıtdışılık oranı %49.9 oranında gerçekleşmiştir. (M.Tekinarslan, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/diyalog/kadim.pdf>)

Kayıtdışılık oranı konusunda veri setleri arasında oluşan tutarsızlığa rağmen 2006 yılına kadar TÜİK verileri istihdamı Lokanta ve Oteller olarak ayırmıştı. Bu alanda çalışanların sayısını ÇSGB verileri ile kıyaslandığımız zaman güvenceli olarak çalışanların oranı % 31.4 oranında gerçekleşmektedir. Bu yüksek oranda kayıtdışı istihdam muhtemelen sektörün niteliklerinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 6..2006 yılı itibarı ile Lokanta ve Otellerde muhtemel kayıtlılık oranı

Lokanta ve Otellerde İstihdam Edilen İşçi Sayısı	Konaklama ve Eğlence Yerlerindeki Sigortalı İşçi Sayısı	SGK lı olanlar %
1.001.0000	315.091	31,4

Kaynak: TÜİK, Veritabanı 2006; ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri, 2006

Bu ölçülerde yüksek bir kayıtdışı istihdamı barındıran Turizm sektörünün yabancı göçmenlerin çalışmasına uygun koşulları diğer sektörlerle göre daha fazla taşıdığı açık olmaktadır.

Turizm sektöründeki yaratılan istihdamın kayıtdışı bir yapıya uygun olarak olması sektörün genel niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu sektörün inşaat haricinde diğer hizmet sektörlerine göre en fazla kayıtdışı istihdam yaratmış olmasının bazı temel nedenleri bulunmaktadır.

Özellikle sunulan hizmetin mevsimlik değişmelere göre daha duyarlı olması yaratılan istihdamın sürekli oluşunu engellemektedir. Sürekli hizmet arz edebilen işletmelerin ise az oluşu ve bu sektörü de daha çok küçük ve orta işletmelerden oluşması hizmetin mevsimlik durumuna bağlı kalmaktadır. Bu küçük ölçekli işletmelerin de işgücü maliyetlerini dış rekabet nedeni ile düşürme eğilimleri yaratılan istihdamı güvencesiz olmasına yol açabilmektedir. Kayıtsızlığı sadece istihdam edilenlerin sosyal güvencesinin olmayışından yola çıkarak açıkladık. Ancak turizm sektöründe sosyal güvencesizlik dışında ağır çalışma koşulları bulunmaktadır. Çalışma saatleri,işyeri koşullarına bağlı olarak uzun ve fazla mesai ücreti olmaksızın yaptırılır. Oleyis Sendikasının yaptırdığı araştırmaya göre bu sektörde çalışanların yaklaşık %75 ini kayıtdışı olarak çalışmaktadır. (Oleyis Sendikası Raporu. Mahsun Turan 2007)

⁶ Kayıtdışı İstihdam ile daha çok herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışma ifade edilmiştir. Ancak gerek sosyal güvencesizlik gerekse istihdam eden firmanın çeşitli biçimlerde gerçekleşen kayıtdışılığı veya bunların çeşitli bileşenleri aynı anda bulunabilir. Burada dikkate alınan kayıtdışı istihdam sadece sosyal güvencesi bulunmayan işçilerdir.

Gerek bu alanın enformel nitelikleri gerekse göçmenlerin istihdamına olanak sağlayan nitelikleri içinde barındırması bu alanda çalışanların sayıca önemli bir bölümün göçmenlerden oluşmasına imkan tanımaktadır. Bu sayede iki yanlı bir etki ortaya çıkmaktadır. Bir yandan göçmen işçi iş bulma kolaylığına sahip olurken diğer yandan onları istihdam eden işyerleri de güvencesiz çalıştırdıkları bu göçmen piyasadan daha ucuza mal etmiş olurlar. Ayrıca göçmenlerin buldukları ülke içinde yasadışı koşullarda çalıştıklarını bilmelerinden dolayı çalışma koşullarındaki her türlü olumsuzluğa kolaylıkla uyum sağlama eğilimi de taşımaktadırlar. Turizm alanında yaratılan iş kollarının genel olarak üçlü bir sınıflama içinde değerlendirildiği gözlenmektedir. Bu sınıflamaya göre Konaklama,sektörü Restoran lokanta ve Barlar Ulaştırma ve seyahat acentaları olmak üzere gruplanmışlardır. (www.tursab.org.tr/content/turkish/istatistikler/gostergeler/04istihdam.htm) Bu alt sektörlerin her birinde göçmen işçilerin istihdam edildiğine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerden biri ÇSGB'nın 2007 yılında yaptırdığı araştırmadır.⁷ Bu araştırmaya göre Antalya, İzmir, İstanbul, Denizli illerinde turizm alanında denetlediği işyerlerinin (otel,lokanta, tatil kompleksi,bar, gazino, seyahat acentası) yaklaşık % 65 in de göçmen işçiler çalışmaktadır.Turizm alanında istihdam edilen bu göçmenlerin toplam bu sektörde çalışanlar içindeki payı %3 civarındadır. (ÇSGB :2007) Bu oran diğer sektörlerde içindeki göçmen işçilere göre daha yüksek bir oran ifade eder. Araştırma sonuçlarına göre göçmen işçilerin %42'sinin (93 kişi) animatör, %14'ünün (31 kişi) masör, %13'ünün (30 kişi) şirket müdürü veya ortağı, %5'inin (11 kişi) konsomatris elemanı, %4'ünün (8 kişi) aşçı, %1'inin (3 kişi) bağımsız çalışan, %21'inin (47 kişi) ise diğer işlerde istihdam edildiği görülmüştür.

Restoran Lokanta ve Bar alanında çalışan göçmen işçiler bu alanın en saklı ve görünmez işçileridir. Bu göçmen işçilerin İstanbul'da ve diğer büyük kentlerde(Trabzon,Antalya) daha çok eğlence sektöründe istihdam edildiği sınırdışı edilme sayılarından ve nedenlerinden anlaşılmaktadır. 2001 yılı içinde sadece İstanbul'dan fuhuş ve CYBH (Cinsel Yollan Bulaşan Hastalıklar) nedeni ile sınırdışı edilen kişi sayısı 1428 dir. (S. Erder-S. Kaşka IOM 2003) Toplam sınırdışı edilenler arasında bu grubun %13 lük bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eğlence sektöründe çalışanların doğu Avrupa ülkelerinden gelmektedir. Bu kişilerin çalışması için gereken izinlerin alınmasında 4817 sayılı yasaya göre yapılması gerekmektedir. Ancak çalıştıran kişi veya kurumların bu izinleri bürokrasi nedeni ile alamadıkları veya almadıkları görülmektedir.

Turizm sektöründe istihdam alanları açısından oluşan üçüncü grup Ulaştırma ve Seyahat acentalarıdır. Bu sektörde göçmenlerin izinsiz çalıştıklarını görmekteyiz. Özellikle kayıtdışı veya enformel ekonominin bütün biçimlerini görebileceğimiz turizm alanında seyahat acentalarının da göçmen işçiler için bir istihdam alanı yarattığı gözlenmektedir. Özellikle geçici güvencesiz ve düşük maliyetli rehber kullanımı oldukça yaygın bir istihdam biçimi olarak gözlenmektedir. Seyahat acentaları arasında kaçak rehber ve göçmen istihdam etmekten dolayı sadece 2008 yılında İstanbul'da 12 işyerine İş müfettişleri tarafından para cezası uygulanmıştır. Gerçekte çok fazla sayıda seyahat acentası işverenin göçmenleri rehber olarak istihdam ettiği anlaşılmaktadır. Göçmen rehberlerin kalıcı olarak Türkiye'de yerleşmediklerini bir süre sonra kendi ülkelerine geri döndükleri anlaşılmaktadır. Kore, İran Çin ve Norveç 'ten gelen turistler rehberlik hizmetini kendi

⁷ ÇSGB iş teftiş Kurulu Başkanlığı 2007 yılında Antalya, İzmir, İstanbul, Denizli illerini kapsayan Yabancıların izinsiz çalışmasının önlenmesine ilişkin bir proje yürütmüştür.Bu proje çerçevesinde elde edilen verilerin bir bölümü yukarıda kullanılmıştır. Burada kullanılan veriler toplam 590 işyeri ve 29203 turizm işçisine aittir. Toplam kayıtlı çalışan sayısının yaklaşık %3 una tekabül eden bu verilerle bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

vatandaşlarından almak istemeleri bu alanda geçici de olsa bir istihdam alanı yaratmaktadır. Bu alanda izinsiz çalışan rehberlerin yabancı dil bilgisinin yerli bir rehber ile kıyaslanmayacak ölçüde yüksektir. Öte yandan düşük bir ücretten çalışmaya rıza göstermeleri iş piyasalarına girişte en önemli etken olmaktadır.

Bu sektörde çalışan göçmen işçilerin bir bölümü de stajyer öğrenci adı iş piyasasına katılmaktadırlar. Özellikle yaz aylarında Rusça bilgisine sahip olmaları nedeni ile başta Ukrayna olmak üzere diğer Rusça konuşulan ülkelerden gelen stajyer öğrencilerin Türkiye’de kısa süreli olmak üzere seyahat acentalarında istihdam edildiğine dair bilgiler vardır. Bu sektörde istihdamlarını sağlayan en önemli etkenin yabancı dil bilgisi nedeni ile hizmeti sunarken sağladıkları üstünlükten kaynaklanmaktadır.

Turizm sektörü açısından önemli ağırlık taşıyan bir il olan Antalya yöresinde sayısı tam olarak bilinmese de 50,000’e yakın göçmenin sürekli olarak ikamet ettiği ve bunların önemli bir bölümünün çalıştığı ifade edilmektedir.(Ş. Ayaydın, 2007) Bunların dışında Antalya civarında sayıları binlerle ifade edilen yabancılarla yapılmış evlilikler söz konusudur. Bu evlilikler sayesinde yabancı eşlerin oturma müsaadesi alması ve dolayısı ile Türkiye’deki ikametlerinin yasal bir dayanağı bulunması ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de ikametini yasal hale getiren bu eşlerden bir bölümünün (çalışma izninin olmamasına rağmen) iş piyasasına katıldıkları tahmin edilmektedir. çalıştığı tahmin edilmektedir. 2008 yılında Antalya’da 196 otel ve turistik işletmede çalışan göçmenlerin sayısı 308 kişi olarak saptanmıştır. (www.resortacademy.com/ra/content/view/2783/) Bu göçmen işçilerin Rusya, Ukrayna, Moldovya, Azerbeycan, Kırgızistan, ve Endonezya vatandaşlarından oluşmaktadır.

YABANCI GÖÇMEN İŞÇİLERİN KARŞILAŞTIĞI ÇALIŞMA SORUNLARI

Göçmenlerin turizm alanında yaygın olarak istihdam edilmeleri bu sektördeki yerli işçilerin karşılaştıkları sorunların benzerleri göçmen işçiler içinde ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sektörde izinsiz çalışan yabancı göçmenlerin yerli işçilere kıyasla daha fazla sömürü ile karşılaşmaktadırlar. Genel olarak resmi kurumların göçmenler üzerindeki baskılarının artması çalışma koşullarının daha da ağırlaşmasına neden olmaktadır. Özellikle Türkiye’de yaygın olan güvencesiz çalışma biçimleri göçmen işçileri bu koşullara rıza gösterme dışında seçenek bırakmamaktadır. Sınırdışı edilmemek için göçmen işçi olumsuz koşullara yerli işçilere oranla daha fazla katlanması gerekmektedir. ⁸Bu katlanma ve boyun eğme sayesinde geçici göçmenlerin emeği sermaye birikimi açısından her zaman tercih edilir durumda olmuştur. (G.Yılmaz,2008:174)

Turizm sektörü bilindiği gibi farklı alt sektörlerden oluşmaktadır. Bu alt sektörlerin gelişmekte olan ülkelerde işgücünün ucuz olması nedeni ile işlemlerin mekanik araçlar yerine emek kullanarak yapılması ve tercih edilmesi nedeni ile daha fazla istihdam yaratılmaktadır. Bu tür niteliksiz işlerin ise daha çok göçmen işçilere bırakıldığı anlaşılmaktadır.(www.xing.com/app/forum?op=showarticles:id=12813880, den aktaran A.Rıza Uzun).Bu tür işlerin göçmen işçiler için bırakılması onların mevcut niteliklerinin de kullanılmaması veya kaybedilmesi anlamına gelmektedir.

Bu sektör de çalışan göçmenlerin diğer sektörlerde çalışanlara göre daha düşük ücret almaktadır. Özellikle dış rekabetin işgücü maliyetini düşürme eğilimi bu sektörde daha fazla ortaya çıktığı ve diğer sektörlerle göre daha düşük ücret alındığı M. Sönmez TİSK verilerine dayalı olarak sunmaktadır.

(www.turizmdebusabah.com/haber_detay2.asp?haberNo=25409 erişim: 17.4.2009) Ancak bazı alt sektörlerde göçmen işçi ücretlerinin yerli işçilere göre çok farklı olmadığı gözlenmektedir. Özellikle ev hizmetlerinde ödenen ücretin yerli işçiden çok farklı olmadığı bilinmektedir. Ancak burada göçmen işçinin sahip olduğu

⁸ Ev Hizmetleri gibi kısmen gözden uzak çalışma alanlarında bile sınırdışı edilmek korkusu ile göçmen işçi izin günlerinde güvenlik güçlerine yakalandığı zaman çoğu kez parasal bir bedel ödemekte ve işine geri dönmektedir. (Göçmen işçilerle yapılan tanıklıklar)

nitelikler dikkate alındığı zaman daha düşük bir ücret ortaya çıkmaktadır. Vasf seviyesinin yüksekliği yanı sıra ayrıca yatılı olarak kaldığı için işyerinde daha uzun süreli çalışma gerçekleşmektedir.

Turizm sektörü normal çalışma sürelerinin çok üzerinde bir çalışma süresine sahiptir. Türkiye’de ortalama çalışma süresinin yasal çalışma süresinin üstünde olduğunu biliyoruz. Tes-İş sendikasına göre hizmetler sektöründe çalışan bir işçinin Avrupa Birliği’nde çalışan bir işçiye göre yıllık 1152 saat daha fazla çalışmaktadır. (www.tes-is.org.tr/haber_arsivi/turk_iscisi.html) Göçmen işçiler için çalışma süresinin özellikle konaklama tesislerinde çok daha yoğun olduğu olduğuna dair gözlemler bulunmaktadır.

Göçmen işçilerin karşılaştığı çalışma sorunlarından biri de uzun çalışma süreleri ve bu çalışma süreleri içinde konaklama tesislerinde müşterilerle temas etmelerinden dolayı tacize uğramalarıdır. Gerek ev hizmetlerinde gerekse turistik işletmelerde çalışan göçmen kadınların göçmenlerin geldikleri ülke ile ilgili önyargılarından dolayı tacize uğradıkları anlaşılmaktadır. (S. Erder-S. Kaşka ;2003 IOM) Bunların dışında Afrika kökenli göçmen işçilerin de ırk temeline dayalı olarak ciddi ayrımlara tabi olduklarına dair tanıklıklar ve olaylar gerçekleşmiştir. (K.Lordoğlu, 2008)

Turizm sektöründe istihdam edilen göçmen işçilerin karşılaştığı sorunlardan biri de sektörün mevsimlik yoğunlaşmalarına uygun niteliklerinden kaynaklanan yüksek işsizlik oranlarıdır. Yoğun mevsimde turizm sektöründe göçmen işçiler işsizlik sorunu ile karşılaşmamaktadır. Ancak işgücüne talebin azalması ile birlikte öncelikle göçmen işçiler için işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Yerli işçilerin formel piyasalarda işsizlik fonu kaynaklarından yararlanması mümkün olurken göçmenlerin bu fondan yararlanması mümkün değildir. Mevsimlik olarak istihdam yaratan işletmelerin küçük ölçekli olması da bu konuda göçmenlerin karşılaştığı işsizlik olgusunun etkilerini arttırmaktadır. Turistik bir kent olan Antalya’da 500 otelden 400 ünün tatil köylerinin ise tamamının kapanması işsizlikten etkilenenlerin sayısının önemini açıklamaktadır.(A. Rıza Uzun 2009)

Sonuçlar;

Bu kısa çalışma çalışan göçmenlerin sadece bir alandaki faaliyetlerini algılama ve sorunlarına vurgu yapma amacını taşımaktadır. Gerçekten her yıl çeşitli nedenlerle ülkeye giren göçmenlerin bir bölümü zorunlu veya gönüllü olarak Türk işgücü piyasasına girmektedir. Kayıtdışı olarak çalışanların kentsel alanlarda yaklaşık 1/3 olması göçmenlerin de başta bu alan olmak üzere iş gücü piyasalarına girişlerini özendirilmektedir. İş piyasasına katılmak göçmen için bazen bir zaruret bazen de kendi ülkesinden daha yüksek bir gelir elde etmenin üstünlüklerini taşıma isteğinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye 1990 lı yıllardan bu yana yaşadığı bütün kriz dönemlerine rağmen yakın komşularından daha yüksek bir gelir ve tüketim eğilimine sahip olmuştur. Sınır kapılarının çok geniş bir alana yayılması ,kaçak geçişlere imkan tanıyan coğrafi çeşitliliğe sahip oluşu kuzey ve güney yollarına göre daha kolay bir transit geçiş sağladığı için tercih edilen bir ülke konumundadır. Bunun dışında ,Ege adalarının ana karaya yakınlıkları da ayrı bir maliyet ve tercih kolaylığı sağlamaktadır. Benzer bir durumdaki ülke de Fas olmuştur. Özellikle Afrikalı göçmenlere daha kolay bir geçiş sağlama durumunda diğer bir ülkedir.

Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin içinde yaşadığımız küreselleşme döneminde hem göç alan hem de göç veren bir ülke konumları ortaya çıkmaktadır. Özellikle yakın komşularından ve Asya ülkelerinden siyasi amaçlı göç alan , eski Sovyet blokundan ekonomik amaçlı göç alan ve bunların dışında da transit göç yolları üzerinde bulunan Türkiye’nin bu uluslar arası göç süreçlerini yönetebilecek bir deneye sahip olmadığı

anlaşılmaktadır. Göçmenlerin sadece Türkiye 'ye gelmelerinden sonraki süreçler birbirinden çok farklı ve karmaşık bir dizi bürokrasi ile kaplıdır. Çok az sayıda çalışma iznine sahip yabancıların işgücü piyasasını etkilemesi mümkün olmamasına rağmen vasıf seviyesi çok yüksek olan bu göçmenlerin bile izin alabilmeleri nerede ise imkansız olmaktadır. Verilen izinlerin sayısının sınırlılığı bu durumu kanıtlamaktadır. İzinleri 2003 sonrasında veren Çalışma ve sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) temel argümanı benzer iş arayan Türk vatandaşının olup olmaması gibi bir temele dayalı kalmaktadır. Öte yandan iş piyasaları çoğunlukla enformel ve kayıtdışı alanlarda çok sayıda yabancı göçmeni hiçbir izne tabi olmadan istihdam etmektedir. İşsizliğin artışı gibi konularda herhangi bir kaygı taşımadan işveren talepleri ile gerçekleşen göçmen istihdamının temel iş alanı çoğunlukla hizmet sektörü olmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye'de hizmet sektörlerinin temel niteliği diğer sektörlerle göre istihdamın en yoğun olduğu alan ve kayıtdışı istihdama uygun oluşudur. Hizmet sektörlerinin bu özellikleri yanı sıra göçmen işçilerin nitelikleri de bu sektörde istihdam için uygundur. Gelen göçmenlerin önemli bölümü eski Sovyet sisteminin eğitim olanaklarından yararlanmış bir yaş dilimi içinde bulunmaktadır. Batı sistemi içindeki kullanılan İngilizce gibi gelen göçmenlerin de çoğunluğunun Rusça bilmesi Türkiye'deki turizm işletmeleri açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Son yıllarda gelen ülkeye giriş yapan Turistlerin yaklaşık %10 nun Rusya federasyonu vatandaşı olması nedeni ile Rusça bilgisine duyulan ihtiyacın büyüklüğü konusunda fikir vermektedir. Ayrıca yıllar içinde oranı azalmakla birlikte İstanbul'dan yapılan Bavul Ticaretinde önemli bir yer olan Rusya Federasyonu giden malların ihracatında bu alanda çalışan göçmenlerinde payı önemli ölçüdedir. Mülteci ve sığınmacı olarak ülkeye gelen göçmenlerin son on sene içinde önemli bir payı olduğunu biliyoruz. Bu göçmenlerin talepleri kabul edilmeden önceki aşamalarda vasıf düzeylerine uygun olmayan işlerde çalıştırıldıklarını ve olumsuz koşullarda çalışmaya zorlandıklarını biliyoruz. Oysa yabancı göçmenlerin sahip oldukları vasıf seviyesine uygun işlerde çalışmasına imkan tanıyacak işgücü piyasaları düzenlemeleri yapılması gerekmektedir. Bu noktada gerek resmi gerekse sivil toplum örgütlerinin görüşü gelen göçmenlerin işsizliği arttıracak ortak noktasında toplanmaktadır. Benzer işleri yapan yerli işçiler bulunmamakta, ayrıca göçmen işçilerin çoğunluğunun vasıf düzeyleri de yüksektir. Bu nedenle Türk İşgücü piyasası göçmen emeğinin iş piyasalarına katılımı nedeni ile vasıf düzeylerini yükseltebilir. Kayıtdışılığın da bir ölçüde gerilemesine yol açılabilir.

Sonuç olarak Türkiye'de turizm endüstrisinin çeşitli alanlarında istihdam imkanı bulmaya çalışan göçmen işçilerin çalışmalarını engellemeye yönelik düzenlemeler bulunmasına rağmen , başarılı bir sonuç alındığını söylemek mümkün değildir. Uluslar arası göçün yaşadığımız küreselleşme sürecinin bir parçası olması ve işgücü piyasalarının bu durumdan etkilenmesi çok açık olarak görülmektedir. Göçmenlerin sahip oldukları niteliklerin geldiği ülkede kullanmasının sağladığı zenginliğin ekonomik ve kültürel anlamda önemi çok fazladır. Özellikle diğer üretim faktörleri küresel düzeyde serbestçe dolaşıma girerken işgücünün ulusal sınırlar içinde kalmasının sağladığı yüksek işsizlik oranları ve ücretler üzerindeki baskılar daha fazla hissedilir olacaktır. İşsizlik sorunun çözümünü göçmen işçilerin sırtından çözmek kolaycılığını tercih eden milliyetçi çözümlere rağmen , iş piyasası koşullarını göçmen işçiler lehine daha uyumlu hale getirebilmenin mücadelesi onları sadece bir yedek işçi ordusu fertleri olarak görülmesini engelleyebilir.

Kaynaklar:

Atlas des Migrations Dans le Monde, Refugie ou Migrants volontaires (2005) Paris

Akaydin, Şevki (2007) “Yabancı personel İstihdamı”, Antalya, ANSİAD

Aydoğanoglu, E (2007), Uluslar arası emek göçü , yasadışı göç ve göçmen istihdamı ,www.emekDünyası.net

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı (2008) “Yabancıların İzinsiz Çalışmasının Önlenmesi Teftiş Projesi Genel değerlendirme Raporu “, yayın no:25,Ankara ss:10-24

Ciğerci Ulukan,N. (2007) “Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri : Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Örneği”, **Türkiye’de yabancı İşçiler** , Derin Yayınları , İstanbul,ss:241-265

Danış Didem (2004) “ yeni Göç Hareketleri Ve Türkiye “ Birikim No: 184-185 İstanbul ss:216-224

Erder,S-Kaşka,S (2003) “Düzensiz Göç ve Kadın Ticareti: Türkiye örneği” International Organization for Migration Geneva

Erder,Sema(2007) “ Yabancılaşmış Kurgulanan Ülkenin Yabancıları”, Türkiye’de yabancı İşçiler ,der: Aylan Arı , Derin yayınları , İstanbul ss: 1-83

Erdem,Z-Şahin,L(2008) “ Ev Hizmetlerinde Yabancı İşgücü İstihdamı” Kamu-İş ,C: 10,sayı:2, Ankara,ss. 43-78

Lordoğlu K.(2007) ,”Çalışma Hayatımızda Yeni Yabancılar: Bir araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler” Türkiye’de yabancı İşçiler , Derin Yayınları , İstanbul ss:83-128

Lordoğlu,K(2008) “ Travailleurs Etranger dans le secteur Tourisme Turc”,Tourisme et Diversites, L’Harmattan, Paris,ss :119-127

Lordoğlu,K(2008) “Afrikalı Göçmenlerin çalışma Yaşamları veya Bir Avrupa kapısında Beklemek: İstanbul “ İktisat Dergisi Sayı :498 ss: 41-45

İSMMOB,(2008) Gelecek Arayanların Göç haritası Rapor 2008/21 İstanbul.

IOM, (2007) “2007 Yılı İnsan Ticareti ile Mücadele Raporu”

INE, (2005) “*Survey of the Active Population*”

OCDE(2000) “Combattre L’emploi illegal D’Etrangers”,Paris ,pp:7-144

Resort Dergisi, “**En çok Yabancı Personel Turizmde Çalışıyor**”, Temmuz 2008, Sayı: 68, s.44

Tapia, Stephane,de,(2006) « Lorsqu’un pays d’anciens nomades devient pays d’emigration ,d’immigration et de transit :Le carrefour turc »,Migrations Société, vol :18,no :107, septembre –octobre Paris ,s :177-193

Turan, Mahsun (tarihsiz), “Turizm sektörünün Durumu”, DİSK Oleyis Rapor

Purkis,S(2008),” Turizmle Kalkınmada Enformel Emek Kullanımı: Marmaris Örneği”,Ekonomik Yaklaşım,sayı :69 C:19 ,Ankara ss:107-126

Uzun,A.R(2009) ,”Türkiye’de Turizmin İstihdam üzerine Etkileri (Turizm eğitimi Üzerine Bir örnek : Antalya) “ basılmamış Yüksek Lisans tezi.

Ünver,C (2009) “ Uluslar arası Göç ve Kalkınma Tartışmalarında Yeni yaklaşımlar ve Türkiye”TİSK Akademi , C:4, sayı :7 İstanbul,ss:82-97

Yılmaz, G (2008) “Düş, Umut, Acı ve Travmanın Sentezi: Sermaye Birikiminde Göçmen Emeği”Toplum ve Hekim ,Ankara ,S.3,ss:172-178

İnternet Kaynakları :

www.multeci.net/t_iltica_2.htm

www.tes-is.org.tr/haber_arsivi/turk_iscisi.html

www.xing.com/app/forum?op=showarticles;id=12813880,
www.twww.xing.com/app/forum?op=showarticles;id=12813880,
turizmdebusabah.com/haber_detay2.asp?haberNo=25409
www.resortacademy.com/ra/content/view/2783/)
www.tursab.org.tr/content/turkish/istatistikler/gostergeler/04istihdam.htm
<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/programme/diyalog/kadim.pdf>
http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-1827c.pdf)
www.kulturturizm.gov.tr